

DE VEROVERING VAN MEXICO

RUUD MUSCHTER

copyright: Ruud Muschter
september 1996
muschter@home.nl
<http://members.home.nl/muschter>

INHOUD

Ontaard	3
Verovering	4
Het heilig heer	5
Carlos V van Spanje	6
Aan mijn vrouw en kind	8
Rijk van Azteken ontbonden	9
Ooggetuigeverslag van Montezuma	10
De wraak der Mexicaanse moeders	13
Ooggetuigeverslag van Huichilobos	14
Ooggetuigeverslag van een soldaat (I)	18
Ooggetuigeverslag van een soldaat (II)	24
Ooggetuigeverslag van een kapitein	28

Ontaard

Een heer heeft Montezuma's heer vermoord
Bespote priesters hielp het aan de kant
Het vlot niet meer, een Spanjaard is gestrand
De stroom van Huichilobos' bloed verstoord

De aders van de god zijn aangeboord
Gederfd zijn onderdanen, afgebrand
Het gepokte lijf gemazeld en onthand
In alle botten klinkt het slotakkoord

Ach Huichilobos, 'k zie wel dat ge lijdt
Om wat gij in de benen hebt. Met lood
Voor goud geruild een schuilplaats tegemoet

Verlopen is uw macht, het is uw tijd
Dit territoir was u een maat te groot
Uw doodslust doodt tot slot uw overmoed

Verovering

Een veldheer leidt het bloedige gevecht
Eer gaf zijn hand het sein tot excelleren
Zijn eigen troep blijkt feilloos te bezweren
Waarna hij 't land van vreemde volken knecht

Al wie op fluistertoon het machtwoord zegt
Kan voort; hij kan het hoogste ambiëren
En na een slinks, behoedzaam opereren
Wacht hem tot slot het hemelse gerecht

Een vorm van stille liefde is het streven
Naar god en goud, naar buit, naar goed en geld
O dood, waar is uw prikkel, waar uw graf

Daar staat hij dan, bij 't afgebroken leven
De minnaar heeft zijn eigen lief geveld
Dat zo beloning krijgt, of is het straf?

Het heilig heer

Hernando roostert meuten aan de lucht
Verorbert flarden van 't vergane volk
Verstrooide door kanonnen, kruit en dolk
Een overmacht. Wat rest is heengevlucht

De opmars kliefde in een vloek en zucht
Een eredienst. Ontlaadde de donderwolk
Van Tlaloc, dat is Huichilobos' tolk
Twee broeders om hun bitterheid berucht

De beelden om te trekken is het minst
Zo slaat het leger nog de hemel kaal
't Is of elke god zijn vechtlust tart

Houd halt, geharde inner van de winst
De oorlog maakt ook uw gemoed egaal
Verkavelt mens, de bodem en uw hart

Carlos V van Spanje

De koning had zijn dienaars
De leiders en 't gemeen
Hij zond ze her en derwaarts
Ontbood en wees ze heen

Hij kon ze laten hangen
Of kleden met brokaat
Verbannen in den vreemde
Of laten in zijn staat

Bestuurde vele handen
En ogen overal
Waarheen zijn gang niet voerde
Daar naakte zijn vazal

Hij eiste vele schatten
En nam van elk zijn deel
Daarmee als god hij leefde
En bouwde zijn kasteel

De Indiaanse heiden
Moest tot 't kruis gebracht
Paus Leo X te vleien
Daarin lag Carlos' kracht

Dus zond hij een vertrouwde
Hernan Cortés genaamd
Heeft Mexico geschonden
De val ervan beraamd

Hernando werd gedreven
Of dreef, net naar het liep
Hij was zijn eigen kerker
Waarin hij wakend sliep

Hij raasde en hij tierde
Naar zijn humeur hem ried
En ketterde of teemde
Of floot en zong een lied

Hij strooide met mandaten
Het zwaard trok hij en zie
Die hem voorheen weerstonden
Die dwong hij op de knie

Beloonde of onthalsde

Een siddering beving
De keur der Indianen
Van boer tot hoveling

Onttroonde Huichilobos
En zette kruisen neer
Sloeg krijger Montezuma
Van gouden troon terneer

Wiens leven en zijn rijkdom
De gratie gods hem gaf
Dat leven is gevloten
Hernando nam het af

Mijn regels zijn geschreven
Voor 't Mexicaanse land
Dat bitter heeft geleden
Onder tirannieke hand

Betreur u, dode mensen
Hebt Christus niet aanvaard
Door bijgeloof geholpen
Verdween ge in de aard

Geen doel dit sterven diende
Dan koning, goud en god
Azteek, ge hebt verloren
Ge trok het foute lot

Aan mijn vrouw en kind

Gij hebt getracht de reislust in te binden
Van wie het zwaard meer dan de ploegschaar droeg
Te veel van u, nog meer van anderen vroeg
Licht nam ik van u afscheid, teer beminden

Dan schaarde zich bij doven en bij blinden
Uw stut, die zelf de stutten van zich sloeg
Zich in de kaken van de vijand joeg
En nooit zal ik bij u mijn rust hervinden

Ik moest zo nodig leunen op een god
Hernan Cortés, is dat niet een van hen?
Hij is als Huichilobos in zijn drift

Het hindert niet, die krijgt mij door de strot
Ik zal wel doen of ik zijn voeder ben
Doch schenk hem, aan zijn mond gedrukt, vergift

Rijk van Azteken ontbonden

Cortés betreedt het voetspoor van de held
Columbus, of het nog aan streken schort
Aan niets gebrek, dit volk komt niets te kort
Door pokken en de roomse pest geveld

De veldheer naar Tenochtitlán gesneld
Dankt God die hem het zwaard heeft omgegord
Zo komt het dat het woord tot vlees verwordt
De stond is daar, het Huis is uitgeteld

Met elke nietsnut die van Carlos leeft
Bestraft het vreemde heer de adeldom
Bij vlagen is Hernando als de dood

Voor wie hij in de tang genomen heeft
Meer zielen zijn - of draaiden zij er om -
Verlost en toch beknelde in Spanjes schoot

Ooggetuigeverslag van Montezuma (*)

Ontvleesden vergeef mij
Huichilobos mijn twijfel
mijn dwaling dat ik eerde
mijn land gaf wie mij doodt

Over de weg van gevreesde
werelden rukt oorlog aan
mij - bestookte - met
lang gelee gestorven
stamleden ontslapen
sedert voorouders
streng mannen
witte mannen
inviteerden
bedongen
van het
kwade
Huis

Krijgers naast paarden
grijnzen neergelegd
door meesterhand
liggen maakt 't
sterven schoon
ontheiligend
is het niet
van vlees
van leed
vrij

Als ik mij opricht
om de zon te zien
doden overstem
duisternis zie
in mannen van
Cortés-sabel
die dapperen
verwonden
getrouwen
doodden

In mijn priesters
die op de tempels
de vreemdelingen
onthalzen dan
ontbindt het
orakelbeeld

een netwerk
om Cortés
dreiging
dicteert
het

Ik hef een hand
verlang vertrek
leidt uw missie
tot onttakeling
komt lava tot u
en de harnessen
Cortés-ademnood
kent uw grenzen
lees de hemelen
mijn ontzetting
vult overdag uw
spoor en kent u
als Huichilobos

U ontvalt
zijn leven
schrik-zoon
Hernan Cortés
hij wist reeds
van uw aanzicht
bedaagde oogsten
wasdom overtollig

Overweeg
deze woorden
uit te spreken
ik sterf beklemd
kondigt komen aan
doch na mijn actie
pas mijn verscheiden
kondigt Eerste God aan

Gegroet
Huichilobos
reageert gij
met invallen
en geeft schijn
zeggenschap over
serviele vulkanen
behoudt de rusteloze
overgave in het hart
van uw vurige dienaar

Beheers hen
met u verward
benard maar sterk
gij hebt in de hand
wie met voorrang zijn
vermoord op de damwegen
men hoort mijn zucht verlaat
zulk land om niet te stelpen
smart en zelfs die bederft al

Versier Huichilobos met skeletten
de bodem van de u gewijde stammen
met smart verlangen uw gedachten
met Cortés uw gestucte bordessen

(*) publicatie De Revisor, april 1989

De wraak der Mexicaanse moeders

Straks zijn uw zoons in stilte bijgezet
Te vroeg te midden van de aardse bloemen
De Spanjaard zal er zich wel op beroemen
De fleur der natie wordt een droogboeket

Het duurt nog voor het zwaard wordt ingevet
Eer zal men alle wilden christen noemen
Berust niet, moeders, in zegenen en verdoemen
Fundeer vannacht het Indiaans verzet

Sinister tijgen schimmen door de streek
Afdoend beschut door sluiers om de maan
Wijdt Mexico zich aan zijn vrome taak

Een dwaze moeder geeft de beste steek
Als in het kamp de ogen opengaan
Ontvangen mannen haar metalen wraak

Ooggetuigeverslag van Huichilobos

Als vierde
gij mijn strop
Montezuma
om hem prompt
weer aan te halen
diende gij mij
gaf u dan over
als in een droom
in de armen
van een vorst
geslepen
ene Carlos

Ik krijg wat
van een koning
die streken heeft
land vergeeft
aan wie
in staat zijn
mijn armen
te ontwrichten
en inhaleer
inhalige
gedrochten

Zij stelen zwavel
uit de zijde
van mijn vulkanen
voor wapenvuur
ik ban bloedig
met de inzet
van getrouwen
in weerwil
van dorpen
nieuwlichters

Bij het Spaanse
hof haalde Cortés
de voorspelde
een cheque
aan toonder
inwisselbaar
tegen landen

De paus
bepleitte eerder

ge vrijwaard
van risico's
ontdaan
de inning

Vrijheid
voedsel
vermaak
met zulke schatten
hopen hangers
ketenen
vorsten
van kristal
de schedels
van goud
en zilver
filigranen kronen
soevereinen
veren op
opgeknoopt

Ik voorzie dat
Cortés sneeft
gelijk ik
u Montezuma
liet vallen
die op de rand
van het dak
van zijn paleis
in Tenochtitlán
zijn steun
verloor
die ik was

- - -

Zie
dit toont wat
Montezuma buigt
het volk volgt
Cortés gebruikt
mijn naam maar
dat is
mijn val

- - -

Heb ik u daar
niet gewaarschuwd

op mij voorbereid
goden-bedrieger
gevraagd Cortés
terzijde te stellen
via de tongen
van mijn priesters
die orakels uit
harten vormen
geheveld
uit lichamen

Nu ik
een godheid
ben van was
die in de speer
valt van een
Europees heer
kwaad gezinden
niet duldt
op wraak zint
zeg ik sterf
als het moet
wie er geweest is
doet doodgaan goed

Mogelijk vat ge
die Kastilianen
begriploos
verboden schendend
onder mijn tred
ondermijn ik
ieder ferm
in hun ogen
treft mij blaam
die zich laat doden
door vreemden
vertrouwden

Uit azuren hemel
kom ik op afroep
raadplegers met
messcherpe vragen
op mij aangezet
verstikken mij
met hun rookpotten
mijn gezicht brandt
twijfelaars
verstoot ik
gewijde priesters

bouwen schuld op

Ik heers
onthul Cortés
noch adoranten
mijn overwegingen
wenst gij
mijn borstkas
te schouwen
kom dan
nader
snel
dichterbij

Doch vrees
dit is de dag
dat ik allen beknel
op de hoogvlakte
verstrooi
op de akkers
door u
mijn hart
is alles vermoeid

Gij verkoos mij
niet te volgen
berouwt ge
die dwaling
berust dan
onder mijn hand
kies
of verlies
anders zal ik
moet ik
spreken
altijd
eeuwig

Ooggetuigeverslag van een soldaat (I) (*)

"Steek van wal", zei Cortés aan de kade in Trinidad. Dit was het wat zijn mannen moed gaf, het gewone woord. Even nonchalant waren wij de loopplank opgegaan, naar Yucatan. Naar hemel en hel was het een inscheping. Om het nooit meer kwijt te raken, hoort hoe wapens zich in onze broeders boorden, wat wij beleefden nadat Cortés aan de kade sprak.

Twaalf schepen golven als slangen langs de kust met lekkende bodems. Bij hun nadering gaat de zon slapen, in een gestreept hemd, voor een heel volk vast. Met legenden als samenspanners meert de vloot af, met priesters, popelend bij het visioen van nieuwe papen. Rustig is gezien vanaf de brug het slachtoffer. Wij claimen het voor god en koning. Ankerkettingen ratelen, ijzeren vingers van Spanje doen een greep in het zand. Over de railing springen gewilligen moeiteloos. Geen seconde wordt bij het van het schip gaan aan aarzeling verloren. Planters van de vlag beëindigen verveling door struikelend langs slepers van trossen het land de eerste doodsteek te geven. Hier vormt het lot een grillig boetseerwerk van colliderende culturen, moed en angst. Norse grandes bevelen een kamp op te zetten. Zeshonderd in tal is van overwinning het aas, een dommelend continent de verschrikte vangst. Goden zullen wij, halfgoden, stoten van hun troon, een oude beschaving onder vreemde kroon brengen.

In Tenochtitlán zetelt de Azteek Montezuma, heeft aan zijn leiband stammen en vele vorsten, gebiedt in valleien en dalen oren en ogen. Boodschappers brengen eerbiedig verontrustend nieuws, over vreemden die verklaren naar zijn troon te dorsten. Voorspellingen baarden blanken, blanken banen wegen. Zo dwarsbomen voorouders het heden. Nooit kende men dit tot de hemel stijgende geweecklaag. Leed op leed, wond gemaakt na wond.

Gewapend en bekapt komen op koninklijke pas reizend van ver, die heuvels en valleien als heersers nemen, afgodsbeelden vellend, ruw en bewerkt goud rapend. De achtzaamheid van blinde paarden lijkt het, het magnetisme van onsterfelijke daden blijkt het. Vrome padres als kruisridders trekken godenbeelden om. Ook zij bijten met hun gelaat in de grond. Sterke goden waarvan oplichtende gouden maskers de ruimen der barkassen vullen, opgetast. Van ignorante priesters komt zout in de wond en van hidalgo's het mandaat tegen; erend vele malen Indianen, anders dan met spiegels en kralen.

Het geheimzinnig en vinnig godengekrakeel brengt mijn metgezellen bijna op de knie. God, diep in mijn hart doet de pijn zo zeer die mijn ribben als kaken omklemd houden. Veelvoudig "Santiago" heet het voor Spaanse glorie. Madre de Dios, al die tranen zijn nu beschikbaar, de zonen van ons land nu zo laag, zwak en wrikbaar. Die zijn uit paardenzadels geslagen namelijk. Zij maaien hun armen als wieken heftig rond. Pijlen betreden ongenood borstkassen. Even is het stil, dan vallen lichamen, een laatste syllabe uitademend. O, als een ontkooide vogel verliet ik mijn grond, klapwiekte van opwinding en raakte enkel hier beland voor dit snikkend met ogen bijten in Mexicaans zand.

Cortés tekent zijn kaarten, groot, lijnig, alle doden nauwlettend aangevend vanuit zijn zetel. Meer van mijn kameraden vallen volgens die strategie. Het einde van de ontrolde mappen is niet in zicht. De koks stoven onverstoord eten in de ketel. Tegendraads, sneuvelen tegenstrevend; dat duurt tot zij hun hoofd nog verliezen in die eetpot. Maar Cortés, wij zien hem al die lijnen zetten, uit een Kastiliaanse veder getrokken. Krachtig spreekt hij woorden tot officieren, stilzwijgend. De krijgers baren hem zorgen, hem en andere bevelvoerders, ernstige gezichten, aandachtig. En zijn soldaten, lijfeigenen van hem haast, tracht hij later na nadenken te bepraten.

Het eten smaakte niet. Tot drie keer toe. Drie keer vluchtten wij hals over kop het moeras in. Niemand heb ik zien hereten die daareven at aan dezelfde dis als ik. Niemand dus van hen maakte zich verderop los van die waanzin. Cortés deelt zojuist ons allen ontnuchterd mee dat de laatste aanval zijn armee decimeerde.

Trajecten bijna onbegaanbaar trotseren de armen van de gigant in de hoofdstad. Vanaf de hoogvlakten dalen zij hautain af tot het kamp beneden. Om zich van opwachting te verzekeren in 't paleis der doorluchtige, voorzien Spaanse edelen Montezuma's boden van boodschappen. Hierna zetten wij hen zonder omhaal in hun oude voetschreden. Eenmaal uit het zicht ijlen bezorgd, over de bergrug en ademloos, door Cortés geïnstrueerden naar de stad terug. Na hun aankomst spreiden zij vlijtig de schetsen uit. Naar evenbeelden getekende weergaven van vreemden schokken, worden levend. Montezuma houdt nog hof. In een kring staand, gebogen over de beeltenissen, is hier ieder eenzaam. Nog in huis zijnd, is men al ontheemd. Op bevel houdt men met goud en juwelen Cortés op. Maar de bloem der veroveraars staat ruimschoots in de knop.

Montezuma offert verwezen mensen op een stenen blok. Door Huichilobos geraden Maria te weren, moet hij het doen. Vanaf een voetstuk zegt zijn god het en Cortés dient hij bij voorkeur te mijden. De Azteek hoeft amper gehoorzaamheid te leren. Hij anticipeert op onuitgesproken godenbeden; toen hij aantrad veegde hij vrijwillig de treden van de tempel.

Azteekse taksgaarders knechten. Met opschik, in hun hand rozen en een gekromde staf waren zij van dorp tot dorp. Een bezoeking. In een geplaagde streek zijn wij getuige en zie: ze schuimen de hele streek af naar geld, goed, vrouwen en meer en Montezuma noemen zij hun meester. Ontberingen en nauwelijks buit om rijk te zijn, doen onder ons velen overwegen, om te keren. Hernando, in 't zicht van afbrokkelende troepen, verzint een list, pretendeert dat houtworm vreet aan zijn barkassen. Hij laat ze door vuur verteren. Lijken de schepen al door houtworm te zijn overrompeld, erger nog heeft dalend moreel de vloot aangetast. In het aangezicht van grimmige stammen staan wij. In de rug ligt de zee recht onbetreedbaar nu. Wij creëren Villa Rica de la Vera Cruz uit het niets. Vanuit verankeren veroveren. Landuitbreiding is Spanjaarden een déjà vu. Voor Villa Rica substituere men ons koninkrijk, tegelijk genaaste bodem en uitvalpost.

Deze dag heeft de regen zijn slag geslagen, ons doorweekt. Bepakkingen schuren schouders, wambuizen, ruggen. Koorts sloeg met waandromen Cortés en officieren. Bij het krieken van de morgen zullen vlakten resoneren van kreten. Morgen moet Tlaxcala zijn huizen tegen ons die vandaag triomfeerden, troepen, verdedigen, mannen tegen ons in het geweer roepen. Tlaxcalanen zijn kannibalen. Eng behuisd in kooien zitten, opgepakt in naburige steden, hun vijanden, vetgemest. Wie niet geofferd wordt, wordt gegeten. Cortés zet de deuren open, een menselijke veestal strookt niet met zijn zeden. Die aan slachting ontsnappen, vragen zich niet af of leven zonder tralies altijd vrijheid biedt..

Montezuma overlegt, aarzelt en acht zich belaagd door priesters van vlees en houten goden. In legenden rechtmatigen genoemd maar op diens woord gevreesd door Huichilobos' kritiekloze getrouwen, naderen de hoogvlakte. Beijzerde onheilsboden. De heerser is gedoemd eenzaam pal te staan tussen hemel, aarde, gewijde en onderdaan.

Vandaag zag een andere vijand het licht. Schalen, goud van versierselen, edelstenen groot,

werden door ons heen en weer getrokken. In de verte verraadt Popocatepetl wrok, als ze hete stoom naar de hemel stoot. Hebzucht splijt ons leger als uit Troje's paard, dat in ons kamp evidente dissonanten baart. Een bestoft gezelschap overstelpt ons met geschenken maar is niet vlot met proviand. Dromen verbleken van ongestoord marcheren. Als samenzweeiders fluisteren zich beradende edelen met lege magen, moe, door slaap en honger overmand. Cortés stuurt Tenochtitláns handlangers de tenten en het legerkamp uit. Met verkapte dreigementen.

Dan komt na beraad trots en manhaftig Montezuma - onder een baldakijn met groen gekleurde veren, met zilver en goud bestikt, parels en groene stenen - op sandalen van de edelste metalen. Daalt af naar de grond die geveegd is om hem te eren. Op kleden zet hij zijn voeten. Om hem zie ik dienaren, eerbiedig in het neerslaan van hun blik. Daar staan een afgezant van een god en een afgezant van een koning. Tijdens de illustere audiëntie verstomt even te lang door twee dirigenten in majeur georkestreerd wapengekletter. Montezuma weeklaagt, bepleit ontdaan bij Cortés christelijke clementie. Huichilobos ziet zich een godendood ondergaan, hem aangedaan door de hand van een aanbieder.

Als een blinde minnares ontvangt Tenochtitlán-Mexico Hernando. Op de tempeltop staand, toont Montezuma Cortés van de stad de diepte. In hun rugen staan Tlaloc en Huichilobos, goden, en verbeeld ik het mij dat de krijger zegt: "Dit alles schenk ik u, malinche Cortés, als gij op dit bordes beiden aanbidt." Doch weigert daar Cortés' Maria-statuet, als acht hij haar in zijn slachthuis miszet. Op hun lange haar dragen de priesters kappen; samengeklonterd is het door gestold bloed. Peilloos roodzwart is de blik in hun ogen door het vuur dat Huichilobos in hen ontstak. Onbekend is mij wat in hun duistere borsten woedt. Zijn wij daarbij nog niet gelukkig, in ons werk liefelijk, vol van het licht der roomse kerk? Nu, wat let de vorst in haast ons hart de goden te geven? Hen te verzadigen met spoed met een veldheer? De officieren ontbranden. Het is niet te vroeg dat men Montezuma naar het Spaanse kwartier ontbiedt; gebiedt er hof te houden, of nee, verzoekt. Door hartzeer en de schijn gast te zijn, voelt de monarch zich mariönet. Hij zucht, gezet in kluisters van voorzeggingen.

Goud sluimert niet lang ongestoord in een schatkamer. De Azteekse heer schenkt het grootmoedig de Spaanse. Cortés stelt zich daaruit schadeloos voor kosten. Een grote som beliepen zijn persoonlijke verliezen. Hij werkt aan zijn eigen kroon in dit ondermaanse. Als hij zo zijn schraapzucht voedt, wekt hij misnoegen, doch mokkenden en wie konkelt, overreedt hij honingzoet.

Van nagekomen schepen brengt Narvaez pokken mee, een onweerstaanbaar wapen. Voor het nieuwe Spanje had Pandora ook dat nog in haar doos. Over de provincie waaiert de ziekte onopgemerkt uit. De virussen houden op slag hun eigen campagne: de kleinste conquistadores van het continent, gelijkelijk content met niet-immune Indianen en met ons. Meteen betwist Narvaez aanmatigend Cortés' handvest maar valt hem gewond, aan één oog blind, in handen. Hernando, via verspieters tijdig in intriges ingewijd, bezocht 's nachts Narvaez' notoire naarlingen, op wie hij elk musket verrassend liet ontbranden. Malinche incasseert. Op zijn ongelimiteerd gezag verruilen Narvaez' mannen onterfd hun vlag. Koud is Narvaez' schamele restant zonder omhaal ingelijfd of, komend uit het hoeken en gaten bevattende landschap, springen Indianen op, opgevangen door Cortés' gevechtswagens. Als zo vaak dwingt gezamenlijk gevaar antipoden tot samenwerken, doet hier Spaanse lieden samensmelten tot verwantschap. De Azteken prepareren zich; in het zicht van feest te vieren zijn hun wilde, gretige dieren reeds twee dagen niet gevoederd. Eensgezind de armen om elkaar versleep ik mijn dode, aan mij vastgeklemd broeder. Eindeloze ogen kijken in de midamerikaanse nacht. Bleek van verloren bloed daalt het lichaam

in de kuil. Zo is hij geen roofdiervoeder. Cortés kwam daarnet verwarrend onthullen dat hij mensen te kort kwam, om kuilen te vullen...

Na strijd gaan wij weer aan op de hoofdstad. Een officier, bij Cortés' absentie onder mandaat, verwachtte tijdens feestelijkheden oproer. Voorbarig sabelde hij feestgangers neer. Te laat: de kiem van spanningen in die daad. Hoor het volk! dat dit aan Montezuma's zwakte wijt, die aan valse vreemden reeds te lang respijt gaf. In de ontredde blijft de veldheer bedreven, overreedt hij Montezuma te spreken vanaf het dak. Die tracht vanaf de rand zijn volk te manen tot rust. Vijanden escorteren, landslieden belagen hem. Wat van twee kanten klemmt, maakt elke koning mak. Vernedering completerend, bewerkt het lot verraad dat hem, ontwrichter van rijken, een hulp is. Met treurig visage beklimt Montezuma het dak. Als hij zich wendt naar een dreigend gehoor komt zijn mantelrand zwaaiend tot stilstand. Liefdevol is hij vrede's pleitbezorger. Zulk pleit, daar krijgt hij amper stenen voor. Drie raken hem aan arm, been en aan 't hoofd dodelijk. Letterlijk slaat men geen hand aan zijn eigen principaal.

Niets houdt ons nu nog in Tenochtitlán. Weg moet ons kamp, schielijk weg uit dit oord. In de Noche Triste is de aftocht. Onze schaduwen, vluchtend met leger en materieel over de damweg, ontsnappen het eerst de stad. Dan wordt de stilte verstoord. Priesters krijten seinen die uit schelphoorns komen. Als wij verkild op dreef komen, staan horden in slagorde. De wind is stil, verder huilt alles. Met Indianen vechten als met ijzeren doodshemden beplate soldaten onder verblekende sterren. Onduidelijk, schitterend vallen ze over elkaar. Aldus vinden hun eind die de oceanen temden. In drie voet grond, op beide kampen overwonnen, bejuichen aasdieren voldongen rampen. Een keur van troepen trekt laat over het maisveld. Nooit kleepte de nacht zich zo in een vlammenpij van rode kleur, geel en oranje, groen. Vertel door van vreemden die het wagen te gaan op vier benen met de lans aan de zij. Tussen de op- en neergaande hemelboden ondernemen wij het ontsokkelen van goden. Veelbelovende zonnen komen op en zie ik ondergaan. Feestelijk dat schijnsel, maar wat een bloed. Kurassen gepoetst, later met mannen in 't zand begraven. Zij hebben in die zware pakken de dood ontmoet, uit Spanje dit ijzer gesleept, droegen het fier. Slepden het niet terug, maar laten het hier met inhoud.

Dochters van Montezuma en provinciale koningen blijven levenloos achter op de bruggen. De fine fleur van Tenochtitlán ademt in, balt zijn vuist tegen de retirerende Cortés, kijkt in een oogwenk tegen onze vluchtende ruggen. Jammerend vergaard op de landweg naar Tlaxcala eten wij van honger onderweg dood paard. De vijand toont zich meester in het verbergen van haar hinderlagen, overal als dood op afroep gelegd. Met speren en pijlen, als varkens met stekels, vallen Indianen gewelddadig op ons neer. Met doodsverachting wordt een strijd beslecht tussen culturen. En in de annalen van de brandhaard brengen velen trots persoonlijk leed in kaart. Wenende, achtergebleven gewonden staken jammerklachten, ze sterven. Alsof de koning het heeft geboden. De schepen zijn stram van de opeengepakte skeletten, doden en uitgehongerden. En vol schatten geladen. De spanten kraken, maskers schitteren van Azteekse goden in het ruim, donker. Als op vleugels van de schuit spoeden, uit op buit, mannen zich landinwaarts.

Met obstinate stammen weten wij raad. Op de dorpspleinen wordt het ijzer heet gestookt. Men drijft het dorpelingen in 't gezicht. Dit is tekenend. Als het brandmerk 'oorlog' zich schroeïend nestelt in een getortureerde, als het gelaat rookt, verzwakken protesten. Dit handelen buigt geproclameerde tegenstanders, te haastig overtuigd. Een strafexpeditie vertrekt en beboet Zocotlá om hen die men er onder de onzen doodde te wreken. Door hun dragers verlaten, liggen rustingen verspreid van Spanjaarden. Nogmaals tekent het ijzer gemaakte slaven om weerstand te breken. Aan koninklijke schatting gaat een vijfde opzij, maar ons ontgaat de rest ervan.

Om een tempel heen waait wind, zuchtend. Bleek staan hoofden op ontdekking te wachten op een rij op het altaar, ontdaan van torso's. De zon is onder, schimmig speelt licht binnen. Die op bevrijding door kameraden wachtten, verloren ontijdig lijf en leden. In 't licht der maan wordt door hen geen veldslag meer uitgevoerd. De boutesuccessor van Montezuma, Guatemoc, slacht een aantal van de onzen af, zendt rond hun hoofden en ledematen door zijn streken. Tegen Azteekse suprematie zich verzetten is, dat is zijn boodschap, ongezond. Maar wie eeuwenlang het juk hebben getorst, houden zich nu van hun heerser afgewend.

Cortés voert een oorlog tegen vijandige ingewanden en mergelt uit, wie niet aan wapens sterven wil. Koortsig staan benige gelaten. Vurigen te paard maaien, het zwaard zwaaiend, hongerigen als graan. Vijfenzeventig dagen lang vertoeft ijzig en kil de dood als logé in Tenochtitlán. Hij zal succes hebben en Cortés haalt vele schoven voor hem binnen. Wij bouwen dertien schepen achter de linies; dit wapen kerft paden in Mexico's meer. Nu of nooit is het, wordt het ons land of graf. Alle buurtstammen tonen nog één maal moed. Annihilatie wacht, misschien immortale eer. Laat nu zien wie verbonden onmetelijk in tal afhoudt van de doorbraak, onze winst, de val der stad. Doordringend geschreeuw, aanmoedigend. Een gewonde conquistador zet kermend zijn moed te kijk. Zelf ontsnappen, geen offer zijn, dat maakt blij. Een door leed omhulde, beperkte en verstolen vreugd. Wie anderzijds solt met het veroverende rijk moet het afleren. Wij zingen een krijgslied, wij regeren. Sneuvel dan, of dan maar niet. Paarden met vermoeide, doorzakkende ruggen stappen voort, gedrenkt met water, en in 't bloed drijven verwilderd in mijn ogen kijkende Indianen.

Voort stappen wij, een dag als geen eerder verstreek, op het slagveld waar Spaanse furie heeft gewoed. Wij droegen natte dekens in de kampementen, slachtoffers van krijgers, de elementen en honger. Voor de paarden voel ik medelijden. Gehoorzaam spreken zij wild van hun heren de taal. Zij dragen hun meesters een pijlpunt tegemoet, transporteren ze naar de vijand. Zo is hun aard. De Azteken nemen ze mee voor het feestmaal om te eten. Hulpgeroep is alom, niets kan ontsnappen wat in dit door doden omringd theater binnenstapt. Op het roeren van de trom openen priesters borstkassen, waarna op oude wijs en ritueel men bloed stort, het hart uitrukt onder groot tumult. Het is een offer. Azteekse goden maken goede sier met foetaal christendom. Een wonder is het waaraan het arme donders schort wier lichamen men van hoge trappen smijt. Het Azteekse rijk valt later in de tijd. Vanaf de tempel galmt de oorlogstrom, Tenochtitlán leert indringers manieren. Zij offert Huichilobos Spanjaarden. Men slacht ze, vilt ze, offert en eet ze en werpt hun resten voor de wilde dieren. Die zijn niet als hun meester die niet weerbaar is. Gedachteloos slikken zij een vijand die onverteerbaar is.

Guatemoc wreekt het op Cortés' gezag gestarte gebrouilleer, valt nogmaals massaal aan op alles wat Spaans en gehaat is. Als de schepen van zijn vijand vrijwel bij elkaar zeilen, is Montezuma's erfgenaam onder de dreiging des doods genoopt te ontsnappen in een boot. Met vrouw, vrienden en wie van staat is. Een barkas onderschept en entert de vluchtplaats op het meer. Te water ontnemen wij Mexico zijn laatste vorst. Gevoerd voor Cortés vraagt Guatemoc de gunst gedood te worden, ontmoet aversie. Als listig middel om een volk te knechten, doodt men zijn leiders bij voorkeur niet, geeft ze landerijen. Om de Spaanse veldheer persoonlijk te behoeden op zijn reizen, dwingen wij Guatemoc aan zijn zij te zijn bij verdere gevechten. De regen komt, Cortés spoort zijn paard naar Coyoacán. Een sombere horizon verzwelgt het vreeswekkendste span van Mexico.

Het is dertien augustus, maar voor Azteken winter. Vijftienhonderd eenentwintig is het jaar

onzes heren, maar de jaren van hun eigen heer zijn geteld. Aan de kant stelden wij priesters met offers; laat nu Huichilobos in dit land onthand opereren. Krakend stopt Mexico. De zon treedt af onder protest in het westen.

Licht neemt zwaar afscheid.

(*) publicatie De Revisor, maart 1988

Ooggetuigeverslag van een soldaat (II) (*)

Vol gratie zijn twaalf schepen aangekomen. Eindelijk heeft men de afstand afgelegd. Daarmee is het pleit om christelijke vooruitgang beslecht in het voordeel van de kruistocht. De veldheer vaart verholten langs de baaien; het opgetogen leger sluit zich bij hem aan. Het heeft te lang reeds op de zee gedreven, het vaandel heeft te lang aan dek gestaan. Met honderden de oude kust bestokend, belanden de soldaten op de plaats der oude volken. Buitengaats waakt toezien de kijker van de veldheer. Daar staan de fiere eedgenoten, door Cortés als hun potentaat geleid. Die is, hoewel de koning hem niet mandateerde, uit op voordeel, liefst van goud.

De mare van de komst van Quetzalcóatl, in oude tijden vóór het historisch pogen uit Huichilobos' aangezicht geduid, gaat de monarchisten ver vooruit. Zwartgebaarde mannen van de oceaan zouden doordrenkt met door god gegunde machten uit het oosten komen, doch varen als Spanje's onderdaan. Zij die zich met geen inboorling eerder maten, komen als de erfgerichte vorsten en trachten de geschiedenis te scheppen, die hen veeleer geschapen had.

Geschut en proviand worden uitgeladen. Buiten tassen wij deze voorwaarden voor de zege op, die zich gestaag ontwikkelen tot noodlotstuig en de gewetenslast van vele generaties. Nadat de boeg der schepen aan staken is vastgebonden en hij nog een ogenblik aan huis heeft gedacht, brengt Cortés zijn soldaten, officieren, zijn martelarendom bijeen. Zijn wapenbroeders die op hun Eldorado zijn afgestevend, spreekt hij toe, bereidt hij voor op de confrontatie. Met retoriek leidt hij ze de slachting in.

En nu betreedt ons leger argeloos de haard der dodelijken, der kannibalen, het territorium van ongeëvenaarde verschrikking, onvoorspelbaar en gruwelijk. Nog niet bewust van talrijke gevaren beginnen wij een heilige bekeringsstocht. Provisorisch het christenkruis gewrocht en afgodsbeelden maar van hun sokkel gestoten. Wij landbestormers merken echter spoedig met welke vijand hier de krijg begint: wie door de Azteek op het slagveld wordt gevangen, vindt zijn einde voor de godenbeelden.

De noodzaak tot behoud van lijf en leden brengt ons van slag. Het geschut wordt zonder dralen warmgeschoten; de hoop op vredig werk gaat op in rook. Ruw verstoort kanongebulder de droom als gods gezalfden naam te maken. De ziel wordt niet zo maar in de schoot geworpen, het paradijs wordt in de kiem gesmoord. In dit uur van nederlaag en dood grijpen de Indianen naar hun pijlen, verbijsterd door het ongebreidelde vuur dat fluitend hun huizen wordt doorgeschoten. Als de weerstand der dorpelingen zichtbaar wordt, komt het bevel ze bloedig neer te slaan, tot voorbeeld aan de wijd verspreide stammen en tot waarschuwing aan elke ingezetene.

Het Mexicaanse moedertje zag zoëven haar kind vallen aan het christendom, heeft haar handen voor haar mond geslagen. Afschuwelijke godheden gaan om! Wij hebben geen halve akkerschoof gesneden maar hele velden leeggeplukt. Een loot wordt geen nieuwe kans geboden en het volk met wortel en al uitgerukt. Wat vijftien eeuwen christendom vermogen, bewijst men deze vrouw in zulk een stond; de snelste weg om de zielen te vervreemden vond Europa's zwaard, in het hart gestoken. De stamhoofden beraden zich ter plekke met al het aangeslagen volk en met het leger, tot de tanden toe gewapend, doch niet tegen Spaanse smetten.

De godheid moet terstond gewaarschuwd worden. Daarom prepareren stamoudsten zich. Zij zoeken, voor vele dagen leeftocht omgehangen, de god der Indiaan op, Montezuma. In marsen

door verlaten arealen wordt hen geschokt en in paniek bericht hoe Spaanse legers hebben huisgehouden, beticht van niet weinig gruweldaden. Hoe onderworpen dorpen zijn ontbonden, de overheerser vrouwen heeft verrast, het brandmerk 'oorlog' in het gezicht gedreven en het vuur verwoestend huizen in de as legde.

In Montezuma's koninklijke kwartieren ontvangt met zorg zijn generale staf van her en der verslagen en gezanten. Deels onbekenden reizen af en aan. De razernij wordt gestadig zichtbaar. Gebieden worden aan de riem gelegd, de autochtoon wordt van zijn haard verdreven, weerspanningen zegt men de oorlog aan. Het christendom dat zijn boodschap niet vergeten is, in-vaast met harde hand onschuldig land, waar myriaden zich erover verbazen dat Mexico's hand volstrekt verlamd is. Als Montezuma's oren zijn verzadigd en het bange volk zijn hart heeft uitgestort, de godheid Huichilobos is geraadpleegd, schort de Azteek zijn oordeel op daar hij heen en weer geslingerd is geworden.

De priesters raden hem de oorlog aan: de krijger late het sein tot aanval weerklinken en onverwijld Malinche Cortés de doodklap geven. Maar Montezuma weegt de profetieën, de gebaarden geven grote schrik. Zijn zij de werkelijk uitverkoren mannen die hij op gods beschik moet laten gaan? Het pantheon verbaast hem boven mate: aan dragers van bloed dat van hem verwijderd is, bewijst het telkens onverwachte gunsten, zoals goden slechts aan aanbidders doen. Bevelen niet de Spanjaard te vertragen, verlaten het paleis en tonen dat de twijfel in de Indiaanse heerser onzalige gevolgen heeft gehad. Niet tijdig onderneemt hij fiere stappen, te laat wordt Spanje's ware aard doorschouwd. De aarzeling de slachtoffers te wreken, berouwt gans het volk.

Tenslotte wordt de aanval ondernomen.

Men dient ons, vijand, tot staan te brengen. Zelden hebben duizenden in oorlog met groter doodsverachting dit betracht. Azteekse krijgers tijgen door de vlakten, ontdaan, gevederd, dodelijk geverfd, gedreven door noodlottig samenspannen van priesters, goden, voor wiens doel men sterft. Zij werpen zich met ijselijke kreten op ons, elke hellebaard. Geen levend wezen wordt er bij gemeden, niemand sparen zij genadevol. In het ganse land doet een missive van Montezuma de ronde waarin hij in dreigende bewoording bekendmaakt dat de steden de hoofdstad dienen te steunen, daar anders eindeloze onderdrukking wacht. Die door hemzelf heeft hij daarbij in gedachten.

Om de schijn op te houden, zendt Tenochtitlán intussen ijlings zijn gezanten in naam van Montezuma naar de witte mannen. Zij bidden Cortés hun geschenken te aanvaarden doch met voedsel zijn zij zelden scheutig. Vertoord om deze heimelijke weerwil raadt Cortés hen in duidelijke spraak aan, hun baas zijn toorn te melden en van zijn voorgenomen wraak verslag te doen. Daar onze veldheer meent dat grootspraak niet op loze gronden hoort te berusten, zint hij met zijn staf op een middel om bijstand van de dorpen af te dwingen, van het zittende bewind eerbied.

Verdeel en heers: devies uit oud Europa. Dit ongeslagen middel uit de nood blaast Cortés voor zijn god en koning nieuw leven in, de Indiaan de dood. Die dagelijks de knoet moeten verduren van de hoofdstad die harde schatting heft, belooft hij van het juk te libereren, mits hij hen spoedig aan zijn zijde treft. Het volk, gekweld, staat voor een zware taak. Het dient te kiezen tussen een dubbel kwaad: de onmin van de hoofdstad te ontladen of zich te voegen, slaaf te worden van een vreemde staat. De Indiaanse oudsten gaan terzijde, bevangen door het donderend ge-

weld. Bang de nabije held te tarten, stelt dorp na dorp zich aan Cortés' kant.

Aldus begint met horten en stoten de onvermijdelijke samengang van twee geheel verschillende culturen, vonden uit noodzaak hun gedeeld belang. In de aanvang trekken dertig-, veertigduizend conquistadores en getrouwen in harmonie geschouderd en gewond verder. Aan de horizon lonkt al de hoofdstad. Tenochtitlán blijft niet werkeloos, doorkruist verhit de opmars en delft voor horden naamlozen een graf. Niet zonder groot verlies redt zich de hoofdmacht.

Wie levend is gepakt, zie zware straf tegemoet. De hopeloze krijgsgevangen mannen brengt men tot voor de barre godenbeelden, dwingt men tot rituele dansen; slacht ze dan af als makke beesten. De Azteekse goden eisen huid en haren. Hun heerschappij onthult een aloud contrast, gevormd door oude culturele waarden en een reddeloos verdwaasde priesterkaste. Bloedbekladde, grauwe lijven slaan harteloos het mes de borstkas in en zo verdwijnt het corpus hals over kop in de diepte. De leden met obsidiaan afgehakt, het hoofd verloren, ziedaar, het doek voor Spaanse glorie valt. De tors is tot overwinningmaal genomen, het hoofd uitgesteld voor Huichilobos.

De onzen, uitheemse troepen, trekken langs vulkanen en marcheren elke tempel binnen. Daar staren de afgehouwene soldateske hoofden van hen die eerder aankwamen, vertrokken op het altaar. De heiden tot de roomse kerk bekeren, acht Cortés een verheven werk, doch dat hij daarvoor ter helle moet nederdalen, rekent de edelman zich niet tot taak. Ontzetting slaat zijn uitgeputte ruiters: welk schimmig lot omarmt de vriendschaar! In de gelederen rijst de bange vraag wiens god zich feilloos over wie erbarmt.

Ons leger worstelt onverschrokken voorwaarts. Door zon geblakerd, regen overspoeld, verbrand gaan wij, die ziekten overmanden en geenszins de volharding onderkoeld. De regen weekt de zware wapenrusting, de hemel stort zijn ongenade neer en poogt de schande van midamerika's geschonden eer uit te wissen. Als uit de hemel komen er galjoenen met meer vooruitgang, komt een verse macht uit Spanje's verre, veilige gewesten, met wapens als vracht en voedsel en manschappen.

Met kracht wordt nu op de hoofdstad toegestoten door honderdduizend man in vederpracht. Tenochtitlán, door eigen volk en mannen op vier benen bestreden, ziet zich voor een overgrote macht geplaatst. Met Cortés rijdt te midden van de zijnen de keur van menig inlands bondgenoot. Van vele dorpen is zij afgedwongen en dit alleen maakt Spanje's leger groot. Als Cortés poogt de toegang tot de stad te forceren, ontgrendelt hij gezamenlijk verweer. Hij besluit zo nodig allen uit te hongeren doch verdriet hiermee zichzelf in het bijzonder. Hij hoopt Montezuma te vermurwen.

De krijger ziet het knarsetandend aan. Het oude rijk wordt onder hem versplinterd terwijl de goden niet meer met hem begaan zijn. In bitterheid besluit hij niet te buigen, want ondanks al zal de hoofdstad vallen, de leider te midden van haar sterven en met het uur stijgt nog het dental. Dan blijkt de tol van onze strategieën. Verbeten wederstreeft de Indiaan ze, verbloedend aan vijandelijke zwaarden.

Het Aztekenvolk geeft de laatste adem. Door de uitzichtloze afloop aangeslagen, berust zijn heer. Bij bedwongen tranen geeft hij zich aan Hernando over; met Mexico's grandeur is het gedaan. Verslagen klinken Montezuma's frasen. Vanaf het dak bezweert hij afgemat zijn volk

terstond de oorlog uit te bannen, opdat de Spanjaarden de stad verlaten. Zijn woorden vallen in verkeerde bodem en volgelingen slaan aan hem de hand. Door stenen wordt hij dodelijk getroffen.

Heel het oude land sterft met deze vorst.

Het gevaar voor Cortés is nog niet bezworen. Zijn zorg is nu zijn ingekrompen leger bij te staan, welks ontsnappingskans door oude en nieuwe wonden dreigt teloor te gaan. Door smart verteerde Azteekse adel regelt voorbereidingen voor hernieuwde kamp en wijst Guatemoc aan om allen voor een nieuwe ramp te hoeden. Het verweesde land kiest hem als leider en legt op hem de onuitgesproken plicht de slag van Montezuma's dood te wreken, en een passant Huichilobos' genegeerd gericht. Doch Cortés leidt de allerlaatste aanval en ontwricht de tegenstander. Hij legt de hand op Guatemoc waarna hij hem met familie en al van zijn schip licht, grootmoedig de scepter schenkt en hem provincies aanwijst. De leider van het land is op de knieën, voldaan de schuld aan Huichilobos. De dag is dertien in de maand augustus en vijftienhonderd eenentwintig telt het jaar. De twijfeltijd is om. De goden verruilen de ene voor de andere held...

(*) publicatie De Revisor, juni 1988

Ooggetuigeverslag van een kapitein

I.

Ik zit in mijn maag met de dood van Montezuma. Als officier in het leger van Hernando Cortés had ik de eervolle gevechten voor het uitkiezen. Slagen waarmee ik mij thans overvoerd voel. Een loyaal soldaat moet geknipt zijn voor dit werk, maar wij weten niet van ophouden. Loyaal omdat ik uit een adellijke familie stam die weliswaar niet oorspronkelijk uit Spanje komt, maar daar toch al zo lang domicilie heeft gehouden dat zij met de Spanjaarden op goede voet is komen te staan, enige invloed heeft verworven zelfs.

Mijn buitenlandse afkomst vormde geen beletsel om de rechten en plichten van het imperium te delen. Evenmin was het een belemmering voor mijn huidige aanstelling dat ik ooit tot een hoge post benoemd werd en connecties onderhield met het hof. Het verraad dat ik min of meer op het punt sta te begaan met mijn pen, belast om deze redenen mijn geweten. Voeg daarbij de druk welke ik ontvang van mijn biechtvader die, in plaats van de consolatie te geven waaraan ik zo veel behoefte heb, mij begripvol hoewel halsstarrig van mijn voornemen probeert af te brengen. Dan is mijn last getekend.

Hij betoont weinig gevoel voor het woord van de kerkvader dat ik hem voorhoud: "Dit is de vrucht van deze belijdenissen, niet over hoe ik geweest ben, maar over hoe ik ben. En daarom ga ik deze belijdenissen doen, niet alleen ten overstaan van u, (...) maar ook aan de oren van de mensenkinderen die mij geloven, (...) de lotgenoten van mijn sterfelijkheid, mijn medeburgers en reismakkers, mensen die mij voorafgaan, na mij komen en samen met mij onderweg zijn."¹

Een voornemen dat mogelijk niet alleen mijn veldheer later, doch reeds zijn veldknecht in het heden, een slechte naam zal bezorgen. Cortés, omdat te voorzien is dat hij zich later niet meer verdedigen kan. Mij, omdat ik nalaat in het heetst van de strijd acht te slaan op zijn noden. Want dat er een veelkoppige draak op ons is afgezonden waartegen het slecht opkomen is, betwijfelt niemand in het kamp. Moest het ons allen niet zo vergaan? Doch laat ik eerst schetsen hoe wij tot hier gekomen zijn.

II.

Toen land begon te dagen bekreep mij, zoals ik was toegerust met de verworven intuïtie van een oudgediende, reeds het gevoel dat ik niet de plek naderde die, zoals men ons verzekerd had, Spanjaarden zou inviteren. Staande in het schitterende licht van onze overtuiging meenden wij een rode loper te kunnen betreden die ons terstond naar het doel zou voeren. Het leek erop dat wij met de wind in de rug die loper afliepen. Maar wij gingen het niets tegemoet. De lichte onpasselijkheid die het continue gewiebel van de boot opriep, heeft - naar gebleken is - niet eens een symbolische betekenis voor mij gehad. Van een symbool mag men verwachten dat het enige verwantschap bezit met het origineel, de idee waarvan het de afspiegeling is, niet alleen in aard maar ook in uitstraling. Laat ik mij eerlijk afvragen: hoe hadden de hogere machten het inferno dat ik later gezien heb, kunnen doen voorafgaan door onpasselijkheid, samenballen tot een licht

¹St Augustinus, Belijdenissen, Boek 10,-IV,6

lichamelijk ongemak?

Het grondgebied lag ons rustig op te wachten, zich niet bewust van de voeten die het aarzelend beroerden en aanstonds met groot geweld zouden trachten te verpletteren. De kisten met kleren en etenswaren werden aan land gebracht. Daartoe moest menig man zich een nat pak halen, niet onwelkom om een verhit gemoed te temperen, zij het kortstondig. De eerste maaltijd die wij aan de kust genoten, deed mij denken aan de korte ritten te paard die ik als kind met mijn ouders, broers en zusters in de bergen maakte. Terwijl papa en mamma ons voorzagen van vers fruit en worstjes met wat brood, beeldden wij kinderen ons in, met de onschuld van hen voor wie de wereld een luthof is, over de enige mondvoorraad ter wereld te beschikken. Terwijl de wind ons door de haren streek en wij over de heuveltop naar beneden in het dal staarden, leken wij de alleenheersers te zijn van elke boerenakker. Wie daar beneden op het veld maaide, maaide voor ons. Wie gebukt ging onder een zware last, ging onder ons schild gebukt.

Deze heerlijkheid schoot mij te binnen terwijl de scheepskok mij aanstiet en mij m'n dagelijkse rantsoen aanreikte. Daar zaten wij, sommigen kleumend, sommigen koortsig, de een uitgelaten, de ander treurig verdiept in zijn nap. Waar waren de dagen van mijn jeugd? Hier zwoegde een ieder en niemand droeg onze last. En maaien moesten wij ook zelf doen: lichamen.

III.

Het slag volk dat door ons is meegevoerd en naar deze contreien gebracht, hadden wij zonder ons om het verschil te bekommeren, kunnen vervangen door graniet. Hernando sloeg de soldaten benedende op om ze aan de zon te onttrekken. Hij kon wel hebben gevoeld dat de Zon van de Azteken hen vroeg genoeg aan het licht zou brengen. Zij staan verre van mij en ik van hen. Weinigen van onze bemanning hebben de zegen gekend van een beschermd bolwerk, zoals mijn familie dat voor mij vormde.

Waar is gebleven de adeldom van het intellect, de uitdaging om tegenstellingen van geest met het wapen van de beschaafde tegenwerping te slechten? Zij verblijft niet benedende. Ik vind haar in de enkele folianten die ik met mij meesleep en waarvan ik het bezit van groter waarde acht dan van het zwaard dat ik voer. Doch mijn geestverwanten zijn zelf reeds doden. Ik spreek met hen als in een monoloog. Of liever, zij houden een alleenspraak tegen mijn gewillige oren. En zo moet ik, verlaten als ik ben, het enige aangename gezelschap vinden in reeds gestorvenen die mij vanuit het graf trachten mee te delen in welke zaken het ware leven ligt. Als ik hun lessen beaam, moet ik het in stilte doen. Als ik met hen van mening verschil, sluiten zij zich af.

Gedoseerd in mijn eigen tempo laat ik hun wijze raadgevingen mijn benardheid verdrijven. Doch wat is een leermeester waard die op de spaarzame momenten moet wachten waarop zijn leerling zegt: "Ja, spreek thans, want nu kan ik u horen. Ik heb mijn wapens tegen de eik gezet. Onderricht mij tussen twee zwaardhouwen door." Of: "Nu even niet, ik ben bezig in dit gevecht nader aan uw zijde te komen." En: "Kom terug zodra ik overleef en daardoor verder van u verwijderd ben dan ooit."

IV.

De momenten van gelukzalig terugblikken, waren spaarzaam. In de dwang van onze missie

mochten wij ons niet vergissen. Er werd ons geen gelegenheid geboden tot een dwaling in de leer te komen. Geen tijd om te dromen. Geen tijd om achteruit te zien. Te druk waren wij bezig met de vreselijkste gevaren, om vooruit te zien. Gegeseld door regens, van alle kanten belaagd en uit onze slaap gehouden door onbekende geluiden en creaturen, trokken wij van dorp tot dorp, bestreden de kuiperijen van de dorpsoudsten die al hun vindingrijkheid aanboorden om ons zonder eten te laten, sloegen de insecten van ons af en werden geacht meter voor meter aan de invloedssfeer van de Heilige Vader toe te voegen. Velen van ons wilden terug, maar zo niet Cortés.

Mijn superieur rukte uit, waarschuwingen ten spijt, omwille van God en koning. Ik heb het hem onderweg vaak horen zeggen. Er kan door ons geen dorp worden binnengevallen of het ligt hem op de lippen bestorven. God en Koning, ze gaan er in Spanje in als brood en melk. Betekenen hier het zegel des doods voor even zovele arme zielen die ik heb zien neersabelen, terwijl ze niets hebben misdaan tegen natuur, God of mijn vorst. En dan ga ik nog voorbij aan de getrouwen van Montezuma. Die zijn van een heel ander kaliber. Over hen kom ik later te spreken. Ik heb het over de hoofdmannen van de aan Tenochtitlán onderworpen stammen die niet terstond de kant kiezen van mijn veldheer, hun usurpator. Vallen zij, dan vallen meteen ook hun vrouwen - prachtig soms - en hun kinderen en de andere inwoners.

Tot aan het bereiken van deze hoogvlakte heeft niemand mij nog kunnen uitleggen hoe dit in Christus' woorden omtrent de naastenliefde is in te passen. Als onze wereld zo geschapen is dat bepaalde categorieën daarin, dieren bijvoorbeeld, op een verhard gemoed vertederend werken, wat brengt dit gemoed dan tot de negatie van zijn naaste? De hand van de soldaat die het paard kamt, is dezelfde die de lans in een medemens werpt. De lansknecht die liefde betoont aan het dier, treedt onachtzaam op tegen de heiden. Het mechanisme hierachter ken ik niet. Mijn biechtvader zwijgt op dit punt. Wellicht is zijn gedachte op dat ogenblik bij zijn onderhorigheid aan het bewind dat ik hem tijdens mijn confessie als onvolmaakt afschilderde. Of denkt hij aan de beperkingen die het menselijk bevattingsvermogen zijn opgelegd wanneer dat het hogere, de goddelijke zaken, tracht te doorschouwen?

V.

Ik wil deze strijdmacht verlaten door mij, op een nacht waarin de storm mij een natuurlijke dekmantel weeft, uit de voeten te maken. Een zaliger manier is, dat ik in een nabij gevecht een eervolle dood zoek. Dat vind ik geen aanlokkelijke gedachte. Blijft de desertie, als het sprekendste bewijs van mijn aversie tegen de hele veldtocht. Maar waar moet ik heen als het mij gelukt uit dit gebergte te ontkomen? Hier zijn geen hoven waar men zijn diensten kan aanbieden. De planten die hier groeien, zijn mij merendeels vreemd. Van de meeste heb ik niet gezien of de inlanders ze eten. Lukraak aan de mond brengen wat langs de paden groeit, is mij te gevaarlijk. Te vaak reeds zag ik de gevolgen van zulk een ondoordachte oogst. Hoe op de vlucht in mijn onderhoud te voorzien, is van al deze vragen niet de geringste. Het is een onmogelijke opgave zonder knecht om de last van alledag te dragen.

Vele honderden kilometers onbekend en gevaarlijk terrein doorkruisen, op weg naar een kust waar nog slechts de rokende staken van verbrande schepen mij de weg wijzen, is een beeld dat mij niet weinig afstoot. Waarom deze schepen zijn opgeofferd, zet ik nog uiteen. Een zeewaardig schip bouwen, valt buiten de kundigheden die mij in dit leven door welwillende lieden zijn bijgebracht. Het zou mij deprimeren een fysiek belastend werk te ondernemen zonder

uitzicht op het nuttig aanwenden daarvan. Het vaartuig in mijn eentje vlottend krijgen, is een werk Hercules waardig. Het vinden van de juiste koers naar Spaanse havens zou daarentegen Odysseus niet misstaan. Mij voor het hof te moeten verantwoorden voor mijn onverwacht opduiken in het vaderland is het moeilijkst van al: dat vergt de geslepenheid van een marktkoopman.

De kansen om terug te keren, acht ik miniem. Fysiek zal ik mij niet eenvoudig aan dit oord en zijn verschrikkingen kunnen onttrekken. En wat overkomt mijn ziel als ik vlucht en men vangt mij niet? Want voor elk lichaam dat er vandoor gaat, vlucht ook een ziel weg uit dit oord. Een ziel met verplichtingen aan de vlag die zij dient en met een lot dat onvoorspelbaar blijft. Zal ik staande voor Gods troon, het feit kunnen afwegen dat ik het leed niet wilde vergroten van hen die ons allen onbekend zijn, tegen het feit dat ik mijn land, Cortés, ontrouw werd? Buiten de technische en lichamelijke kanten van een te ondernemen ontsnapping doet zich dus nog een theologisch probleem voor. Dat is een terrein wat voorbehouden is aan de mannen Gods. Ik kan en wil ze niet raadplegen, tenminste niet de oudsten onder hen.

De priesters die ons vergezellen, zijn waarachtig goed ingevoerd in hun boeken. Ik die goed lezen kan, ben daarom nog niet in staat op hun spitsvondigheden in te gaan of ze te ontzenuwen. In de logica oefende men mij niet, en de logica van het zwaard brengt mij niet langs een omweg in de hemel. Een te simpel militair ben ik om het tegen Gods vertegenwoordigers op te nemen. Aan wiens kant zij staan, is mij in het merendeel der gevallen bekend. Zij zullen mijn spreekbuis niet zijn. Door via mijn pen te spreken van de gebeurtenissen die mij het meest aandeden, zal ik het nageslacht trachten te bereiken. Dat zal mijn aantekeningen lezen, lang nadat ik ben heengegaan op een van de genoemde wijzen.

VI.

In de vele grote strijdperken die ik op onze onderneming heb betreden, vond ik de aanval en het geschreeuw van de slachtoffers aan beide zijden treffend. Gewoonlijk werd ik tezelfdertijd onaangenaam getroffen door het feit dat een deel van mijn landslieden niet fatsoenlijk "Santiago" kan roepen. Ik geneer me ervoor dat, nu wij zoveel mijlen zijn gekomen om ons rijk te vestigen, de lof van de kerk te verspreiden en de inboorling te verheffen tot het ware geloof, wij dit moeten doen met hen die onze strijdkreet door tandproblemen slissend uitbrengen. Alsof het hof meeluistert, zo voel ik me erdoor vernederd. Wat zou het op de inwoners van ons eigen continent voor indruk maken als wij hen in oorlogsacties op dezelfde wijze, als ongearticuleerd sprekende wilden, tegemoet traden? Doch gelukkig spreekt hier niemand onze taal.

De vele veldslagen wil ik niet alle aan mijn geestesoog laten voorbijtrekken. Er zijn er te veel geweest. Ze waren zonder uitzondering een aaneenschakeling van ellende, pijn, angst. Ze hingen van het domste toeval aan elkaar en mijn eigen overleven is daarvan het duidelijkste getuigenis. Eén gelegenheid zal ik niet onvermeld laten, namelijk die waarin ik een dierbare verloor.

Aan het einde van maart 1519 trokken wij bij Cintla langs moeras. Ongedierte in allerlei vorm hechtte zich aan ons vast. Voor een paar van mijn manschappen met wie ik de schermselingen ter plaatse met groot verlies van krachten wist te doorstaan, was zulke grond fataal. Hun wonden bleven nat door het grote aantal keren dat ze vielen en zich besmeurden in moddergrond. Ik verwachtte dat zij een niet te bedwingen koorts zouden oplopen. Mijn verwachting

is uitgekomen. Een vreemde gedachte, zoveel mannen kilometers verticaal te zien marcheren om ze dan, de een na de ander, aan het eind van hun reis plotseling één meter horizontaal de grond in te zien gaan. Er was een stadgenoot van me bij, die zich heilig had voorgenomen weer thuis te komen. Als ik harder van gemoed was geweest of wanhopiger, zou ik hem misschien mijn geringe medische kennis hebben aangeboden, in ruil voor zijn coöperatie bij mijn plannen. Ik hield hem achter de hand omdat het hem nog niet slecht genoeg ging. Het baatte niet want onverwacht snel stierf hij.

Laat mij nu vertellen welk persoonlijk verlies ik leed in Cintla. Ik heb een misrekening gemaakt door mijn eigen paard mee te nemen en aan de stal te ontrukken waarin hij gewoon was te verblijven. Meer dan te rekenen op verlies van het altruïstische dier door een dodelijke verwonding, zag ik er een middel in om gedegener mijn veroveringen te doen. Alsof de inlanders mijn komst voorzagen, zo voelde ik me, want toen zij vol schrik en beven spraken over mannen met vier benen, konden zij nooit beter beschrijven hoe ik mij een voelde met mijn viervoeter. Helaas, hij werd getroffen en zeeg toen onder mijn gewicht ineen. Met het vet dat wij aan een gedode Indiaan ontnamen, hebben wij nog de flankspieren en de buikwand van het rijdier behandeld. Tevergeefs. Aan te grote bloedingen sneefde het.

Toen ik het zadel verwijderde en er een gebroken riem aan ontwaarde, kon ik mijn tranen niet bedwingen, voor de eerste keer sinds ik op dit heidense land met zijn misleidende verlokkingen mijn voetstappen had gezet. De lederen band verweet me dat ik mijn makker in de strijd niet de verzorging had gegeven waarop hij aanspraak had mogen maken, of hem de waardigheid had gelaten die hij in Spanje bezat. Daar kon hij tegen edelen uitkomen. Hier werd hij door de pijn van een inboorling getroffen. Maar deze tijden knagen aan je concentratie, want reeds eerder verloor ik paarden zonder mij er noemenswaardig om te beklagen.

Geen moment had ik gedacht dat de verschijning van onze ruiters zoveel tumult zou teweegbrengen. Hadden wij van te voren geweten welk een schrik de bewegingen, de draaiingen, het steigen van de paarden in het hart van de inboorling wisten los te maken, dan vermoed ik dat wij dit element van verrassing veel meer hadden uitgebuit en volop van een middel gebruik gemaakt hadden, dat ons op zo onwerkelijke wijze in de schoot geworpen scheen. Ik had dan willen operen dat de dieren met een afschrikwekkend masker waren uitgerust en met huiden omhangen tussen de wilden waren gejaagd.

Met een weinig voorstellingsvermogen hadden wij een teken kunnen scheppen waarmee wij alle bewoners van dit land hadden doen verstenen. Het had hen tot een spoedige overtuiging van de onvermijdelijkheid van onze boodschap kunnen brengen. Het had bloedvergieten kunnen voorkomen en velen een vroegtijdig zicht gegeven op de smartelijkheden die, in het leven na dit leven, bereid zijn voor hen die het ware geloof niet aanhangen. Was onze relatie met de autochtonen van een gehalte geweest zoals wij in Europa met onderlinge vijanden gewoon waren en hadden wij een vaste uitvalsbasis gehad, dan zou zelfs een Trojaans Paard hier aan de invasie een wending hebben bezorgd die wij tot op heden gemist hebben. Twee van mijn kameraden bedekten mijn ros met takken als gold het een soldaat die ze enige vorm van eerbetoon moesten geven. Ik kon mijn schaamte niet verhullen dat ik wederom een onschuldig wezen bij de slachtpartij betrokken heb.

VII.

Als Cortés iets van plan is - ik zal hem niet achterbaks noemen - dan voel ik dat aan de manier waarop hij zich tegenover mij opstelt. Hij begint joviaal gedrag tentoon te spreiden, is nostalgisch tegelijk en grijpt terug op onze gemeenschappelijke herinneringen. Omdat ik voel dat zijn houding, zo niet berekenend dan toch onbewust manipulerend is, word ik kregelig van zijn amicaliteit.

Ik kan hieraan toevoegen dat hij telkens verbaasd en licht gekwetst is als hij bespeurt dat ik hem brommerig antwoord geef. Daaruit spreekt een zekere onschuld bij deze man, die alle middelen welke hem ten dienste staan om zijn doel te bereiken als vanzelf in de strijd werpt. Is hij, geboren leider, het zich bewust? Ik zie op zulke momenten de lieden die op ons volgende slagveld vergeefs de armen omhoog zullen heffen, prompt geïmiteerd door een priester die inzicht afsmeekt voor wezens die vanwege hun verwondingen geen tijd meer gelaten is zich te bekeren. Ik kan niet een gemoedsgesteldheid veinzen die ik niet bezit, noch Cortés bekendmaken wat me op het hart ligt. Wij zijn toch reeds lang met elkander opgetrokken, drinken uit dezelfde beker. Wat moet ik zeggen tegen hem die op mijn beschuldigingen oprecht onthutst zou reageren? Wij leven in verschillende werelden.

Zo'n situatie deed zich voor toen Cortés kwam informeren naar mijn paard. In werkelijkheid leek hij het pad te plaveien waarlangs hij me in de richting van zijn plannen wilde voeren. Deze wezen op een drastische maatregel. Cortés troonde mij mee. Al wandelend en pratend begaven wij ons naar de officierstent. Daar bleek de staf zich reeds te hebben verzameld. Vele onderwerpen moesten zonder uitstel onze aandacht hebben. Grote ontsteltenis bracht een plan dat enkel kan ontspruiten aan het hoofd van een geniaal strateeg, of aan dat van een man die elke greep op de werkelijkheid verloren is.

Tijdens het stafoverleg waarover ik sprak, in Cempoala, gehouden onder een twijfelachtig gesternte, brachten sommigen, waaronder Del Castillo, bij Cortés het plan naar voren om alle achtergebleven vaartuigen te vernietigen. Hij had hier oren naar, was in feite zelf reeds enige tijd van de wenselijkheid en noodzaak van een drastische duw in de rug van zijn soldaten en officieren overtuigd. Ik was er sterk tegen gekant. Cortés gaf opdracht alle schepen in brand te steken, zoals ze lagen in Villa Rica. Ik ben sindsdien gesterkt in mijn vermoeden dat toen de echte kiem tot mijn tegenzin in de expeditie gelegd werd. De sluwe vos hield er geen rekening mee dat velen van ons thuis geliefden hadden achtergelaten die hoopten op onze terugkeer, dat de toekomst allerminst van de glorie vervuld hoefde te zijn die ieder van ons in zijn dromen koesterde, dat wij in de ergste nood van alle redding mochten zijn afgesneden en wel door de onbesuisdheid van onze eigen drift tot voortgang. Hij maakte het ons onmogelijk weg te zeilen. Onder het voorwendsel dat de houtworm in de spanten huishield en niet uit zijn schuilplaats verdreven kon worden, gaf Hernan bevel de lont in de schepen te steken en ze niet te sparen. Ik voelde dat wijzelf als een houtworm het land van de inlander hadden doorwoeld en er slechts met het vuur van de hel uit verdreven konden worden. Doch daar lag ten dele ook onze taak: met het vuur van onze overtuiging het vuur van de heiden te verbleken.

De avond daarop dwaalde ik over het kamp, vol onmogelijke gedachten over een terugkeer, terwijl ik over de vlakte uitkeek. In mijn onrust nam ik mij reeds min of meer ernstig voor, terug te gaan naar de kust, stukken geschikt wrakhout te zoeken die mij na hun herschikking tot schip zouden kunnen dienen. Dat daarvoor de hulp nodig zou zijn van onze scheepsmakers, dat materiaal, touw en pek moesten worden achterovergedrukt, dat een dergelijk karwei onmogelijk onder het oog van de troepen zou kunnen plaatsvinden, kon mij op dat moment niet deren. Het

was een gedachte die ik geen lang bestaan gunde. Mijn geest moest iets te doen hebben. De onverdraaglijke gedachte aan een afgesneden weg naar huis moest ik, kost wat kost, uitbannen.

Ik houd er niet van dat anderen aan mijn toekomst een onomkeerbaar verloop geven. Cortés wilde verder. Er was een oorzaak te meer, waarom het plan om mijn vermoeide leden tot het samenstellen van een boot aan te zetten niet boven het stadium van een koortsachtig visioen kon uitkomen. Ik kreeg namelijk het bevel de troepen een anderhalve dag aan te voeren. Achterblijvers waren ondenkbaar. Wie niet gedood was, trok verder mee het land in.

VIII.

Mijn verhouding met Cortés begon vanaf dat moment zienderogen te bekoelen. Daags na onze aankomst in Tlaxcala ben ik rond drie uur 's middags met hem langs de hokken gegaan waarin de Tlaxcalanen hun gevangenen hadden gezet. Het was bijzonder om te zien hoe deze verblijven zijn gemaakt. Ze hoeven niet eens zo stevig gefabriceerd te zijn. Er is maar weinig voor nodig om mensen vast te zetten. Zodra een bouwwerkje op de hoeken van eenvoudige versterkingen is voorzien en zichzelf overeind houdt, is het al geschikt om een mens te huisvesten. Tijdens mijn inspectietocht hoorde ik enkele scheepsbouwers overleggen of ze Cortés zouden laten zien hoe op enkele onderdelen verbeteringen vielen aan te brengen, maar deze blies de plannen af. De kooien werden opengezet. De arme drommels die er uitrolden, konden aanvankelijk hun ledematen niet strekken en bleven geknield met hun handen op de aarde steunen, hun hoofden schuddend in geweeklaag. Verkrampt waren zij door het verblijf in een ruimte die niet op hun proporties berekend was. De zon die onbarmhartig op hun lijven had geschenen, had de rest gedaan. Ontdaan van hun ongewenste onderkomen wilden zij Cortés ongetwijfeld bedanken, ware het niet dat hun mentale littekens dit in de weg stonden en angst het van dankbaarheid won.

Het was een mirakel dat men deze mensen had kunnen vetmesten. Wat in de benardheid van hun onnatuurlijke behuizing in hun ingewanden werd opgenomen, moest naar mijn vermoeden weer verdwijnen door de wurgende angst waarin men gebracht werd. Voor enkele gevangenen ging dat wel op, zo te zien, tenzij dezen nog slechts korte tijd zo gehuisvest en van hun vrijheid beroofd waren. Anderzijds waren er gezette types, waarvan wij niet konden uitmaken of zij reeds lang achter de tralies gezeten hadden, dan wel met een omvangrijk postuur gestraft waren. Hernando wilde over dit incident dat hem niet zinde, verder niet met mij praten. Hij wuifde het weg. Hij was kribbig en liet zich de rest van de middag niet zien. Vermoedde hij iets?

IX.

Ik bevond mij in het gevolg van Hernando toen Montezuma aankwam op de weg die leidt naar Tenochtitlán. Ondanks dat wij van elkander zo ondertussen wel het een en ander gewend waren, viel het mij op dat Hernan nu een lichte transpiratielucht begon af te geven. Het bezoek, de enerverende dagmarsen die achter ons lagen, het besef ingesloten te zijn tussen onbetrouwbare stammen aan alle kanten, lieten hem niet onberoerd. De gehele veldtocht kon afhangen van wat er tussen de twee giganten zou worden uitgewisseld. Op Cortés' gezicht viel niets te lezen. Dat was ik van hem niet ongewoon. In de jaren dat ik mijn superieur begeleidde, merkte ik reeds eerder dat zijn strakke gelaat niet zozeer het gevolg was van uiterste beheersing, dan wel de uiterlijke weergave van een gevoelsmatig vastgelopen man. Zijn klamme voorhoofd verraadde

hem. Overigens verschildte hij in niets van wat ik kende.

Montezuma's verschijning en gedrag moesten wel indruk maken en in onze geest gegrift blijven. Het leek mij voor Hernando een opgaaf zich niet in het nadeel te voelen bij zulk een koninklijk optreden, hoewel wij Gods afgezanten zijn. Want ons hautaine gedrag ten spijt was het ons toch nauwelijks ontgaan, dat hier een heerser werd aangedragen die in zijn rijk minstens zoveel te vertellen had als Carlos bij ons. En deze man bevond zich op eigen domein, kende al wat achter hem in het gebergte en in de vlakten lag. Kende ons noodlot en zou nog door zijn eigen noodlot worden ingehaald. De impressie die Montezuma op mij maakte, was dat hier een man aan het hoofd van zijn volk staat (stond, want hij is nu dood) voor wie de rechtmatigheid van zijn heerschappij geen twijfel opriep, geen reden tot voorzichtigheid of juist aanmatigend optreden vormde. Huichilobos keek elk moment over zijn schouder en fluisterde hem in, dat hij de ledematen van zijn aardse vazal bestuurd. Een siddering beving me. Hier sprak niet Montezuma, maar Huichilobos die in hem overvloeide. De krachten van het duistere godenrijk namen de onderhandelingen over.

Wat moest Hernando hier tegenover stellen? Hoe kon hij de vreemde vorst de schittering van onze koning en God aan het verstand brengen? Montezuma kon zich geen beeld vormen van beider koninkrijk, had er nooit van gehoord. Konden wij maar enkele gedachten tot leven wekken door een schilderij te tonen waarop het vaderland is vastgelegd, onze monarch te zien is. Het tekenmateriaal dat in onze gelederen wordt meegevoerd, is evenwel summier, onderweg voor het merendeel verloren gegaan toen wij onze huid trachtten te redden tijdens een van onze vele escapades. Het werd vanuit Spanje meegebracht om gebeurtenissen in het te veroveren gebied vast te leggen, niet om veroverden te laten zien hoe wij leven. Het is een onvolmaakte methode om hun te tonen wat wij vertegenwoordigen. Onze aanwezigheid zou hen moeten overhalen, omdat wij immers ook voor de Kerk hier zijn.

De ogen van Montezuma, zijn helpers, zijn hoogwaardigheidsbekleders, vertoonden in al hun helderheid een parelmoeren glans, zoals men ze zo vaak in deze streken waarneemt. Onze ogen zijn anders. Wie onze manschappen aankijkt, heeft het gevoel ze te doorgronden. Wie de autochtonen aanziet, komt tot het ongemakkelijke idee dat hun ware denken achter hun ogen schuilgaat. Alsof zij wel van binnen naar buiten kijken, maar omgekeerd blikken die van buiten komen geen toegang verschaffen. Doorgaans ziet men in de ogen van een mens wat hem drijft. Toen bevonden wij dat voor de zoveelste keer onmogelijk. Een samenzwering? Een natuurlijk fenomeen? Hoe zij ons beoordeelden, hield ons bezig.

Wat indien het gelaat van deze heerschappen reeds van nature strak staat? In dat geval kan ik er geen conclusies uit trekken en is het mij een raadsel hoe zij het onderling wel voor elkaar krijgen en onderscheid maken tussen betrouwbare en onbetrouwbare gezichten. Men verraadt zijn gedachten immers door een afwisseling van spierbewegingen, vooral die van het gelaat. Wat is voor deze mensen de sleutel waarmee zij elkanders gedachten peilen?

Het is mij, door de breedsprakige vertalingen van onze tolk, opgevallen dat de Azteken eenvoudige gebeurtenissen in uitgebreide en bloemrijke bewoordingen beschrijven. Het is net of zij door zo omslachtig mogelijk te spreken het tekort aan uiterlijk zichtbare emoties trachten aan te vullen, en degene met wie zij hun gesprek voeren alle instrumenten in handen willen geven waarmee de geestesgesteldheid van de spreker valt te reconstrueren. Misschien ook willen zij zich integendeel nog verder afsluiten dan zij reeds via hun gezicht bewerkstelligen. Er een schepje bovenop doen, door hun ware mening in een woud van woorden te verbergen. Een

gedachtenwisseling heeft aldus meer van een geestelijk steekspel dan van een methode om elkaar op een doeltreffende en vooral snelle manier op de hoogte te brengen van een denkbeeld.

Wat zal ik van Montezuma's dienaren zeggen. Onze hovelingen thuis kunnen er nog een voorbeeld aan nemen. Wij hadden een interessante gedachtenwisseling waarbij ook een jonge frater betrokken was, niet geschikt voor veldtochten als deze. Een medestander voor mijn ontsappingsplannen, als ze ooit nog mogelijk zijn...? Wij bespraken vooral het vraagstuk of de devootheid, indien zij echt is, niet te meer aangeeft dat zij aan de armen van geest toebehoort. Aan de werkelijk innerlijk toegewijden dus, die hetzij door traditie of geboorte, hetzij door innerlijke ontplooiing, geen weet hebben van, of geen behoefte hebben aan, gekonkel, intriges of een goed plekje in het hart van hun heer. Hier zagen wij geen achterbaks gefluister, blikken van verstandhouding, ellebooggestomp. Wat ik waarnam, vervulde mij met ontzag. Rond de Azteek waagde geen zijner voetknechten het, hem rechtstreeks aan te zien. Een grotere achting zag ik niet eerder, hoewel sommige priesters rond de pauselijke troon wel een soortgelijke devotie hebben, naar een van mijn metgezellen mij meedeelde.

Ik kan niet zeggen dat ik me voortdurend erg behaaglijk voelde als ik naar Montezuma's knechten keek. In mijn slechtste momenten stelde ik me voor dat deze maskers mij zonder enig aarzelen op bevel van hun meester een obsidianen mes tussen de schouderbladen zouden zetten. Mogelijk spreken zij een duistere blik onder elkaar af en lachen zij achter de schermen hartelijk om hun geslaagde mystificatie of tactische kneepjes in het gevecht. Willen wij hier ooit onszelf kunnen handhaven, dan is het van belang dat wij weten op welke wijze men hier onder het zwijgen communiceert.

X.

Tijdens de ontmoeting op de landweg be kroop mij twijfel aan de overmacht van Montezuma. Was deze wel zo reëel als wij het ons tijdens het bestuderen van de aanvalsplannen in ons hoofd hadden gehaald? Hij mocht dan goudbestikte sandalen dragen en zijn opwachting gemaakt hebben met juwelen omhangen en in zeldzame veren gehuld, maar dat hoefde niet de afschaduwing te zijn van een machtspositie welke uitging boven die van een regionaal edelman, zoals ook wij ze in onze contreien als leenheren zien. De verhalen die wij onze tolk Marina ont-futselden over de uitgestrektheid van de streken die Montezuma bezit, deden ons echter al vóór de confrontatie met de Azteek beseffen dat de inlanders tot in de verre omtrek aan hem onderhorig zijn. Zij bezitten zeker niet een zwak gestel, maar slaan soms, zodra de klanken van Montezuma's naam hun oren bereiken, hun handen aan het hoofd. Deze zielen zingen zachtjes, draaien zich half om, beroeren met hun ogen beurtelings hemel en aarde en nog hebben zij geen woord uitgebracht. Ik heb hen niettemin begrepen. Tot mijn schade en niet alleen via mijn ontmoetingen met kooplieden of reizigers, heb ik ondervonden dat Montezuma's invloed verder reikte dan die van de ochtendzon en ook nu nog niets aan kracht heeft ingeboet.

Dit gewicht lijkt niet veroorzaakt te zijn door grote rijkdom of uitgestrekte bezittingen. Daarvoor konden de inboorlingen wel eens betrekkelijk immuun zijn. Ik probeer mij voor te stellen hoe wij in Europa met rijkdom zouden omgaan die als pas van de boom gevallen vruchten voor het grijpen ligt. Aan het hof van Carlos ben ik schatten tegengekomen die kant en klaar de paleiselijke gebouwen vullen. Zaal na zaal is daar voorzien van gouden, zilveren schalen en bokalen. De tapisserieën, het beeldhouwwerk, de juwelen, ze zijn er reeds en lijken nooit een andere omgeving te hebben gekend. Het komt een ieder voor, dat zij in hun huidige

luister altijd voorradig waren. Wie van ons aan het hof staat stil bij de mijnwerkers die de kostbare edelstenen en metalen aan de aarde hebben ontnomen? Hoe anders lijken de Indianen hier tegenover de overvloed te staan door welke zij elke dag omringd zijn. Maar zij hebben het contact met de natuur waaruit de edele stoffen zijn opgedolven dan ook niet verloren.

Zij wekken de indruk gedisciplineerder om te gaan met kostbaarheden dan wij. Deze observatie kan op een denkfout van mijn kant berusten. Doch wanneer mijn ervaring mij niet in de steek laat en de Indianen in hun gedrag geen bedrieglijke onverschilligheid aan de dag leggen, zijn er verschillende mogelijkheden om zulk een indifferentie te verklaren. Bij ons is het goud vanwege zijn schaarste een zeer gewenste zaak. In dit land, dat er overvloedige hoeveelheden van bezit, speelt het niet de rol van een kostbaar ruil- of betaalmiddel. Wij bezitten de rijkdommen als voorwaarde voor ons overigens al weelderige leven. Hier is de strijd om het bestaan directer en gelden eten, drinken en oorlogvoeren als meer nastrevenswaardig. Wij zijn van kindsbeen af grootgebracht met de idee dat goud een begerenswaardige kostbaarheid is, maar de wilden zijn met andere waarden grootgebracht. Mogelijk verklaart dit hun houding.

In Europa zien wij aan de blikken van mensen hoe zeer zij bezeten zijn van dat wat glittert, glanst en rinkelt. De Indiaan lijkt veel stoïcijnser. Het is moeilijk uit te maken waaraan hij denkt of welke hartstochten er in zijn borst omgaan. Ik ken de straffen niet die er op misbruik van schaarse bezittingen staan, zo een dergelijk misbruik hier als zodanig in rechtelijke zin onderkend en bestraft wordt. Als Montezuma's hand strak genoeg was, zal het bij velen de lust ontnemen hebben iets te ontvreemden. Misschien is dat het waardoor zo velen in ons kamp denken, het gevoel hebben, dat hij een volstrekt natuurlijke heerser was, opgekomen als een zonnebloem in een veld vol onkruid.

De bewoners van dit land zijn tegenstrijdig. Hebben een aard als de schoon geweven stoffen waarvan de gekleurde draden elkaar telkens afwisselen. Nu eens schijnt het licht er van de ene kant op en lijkt een blauwige glans aan het weefsel te ontspringen. Dan weer komen de stralen van de zon er van de andere kant op af. Wat voordien blauw leek, is nu ineens groengrijs. Ook de Indianen zijn zo: men moet ze goed tegen het licht houden om hun karakter te zien. En dan nog is wat men ziet afhankelijk van het standpunt dat men als waarnemer inneemt.

Hoewel zij in talrijke opzichten als wilden leven, zijn ze door de heidense Muzen gezegend met het vermogen fabuleuze kunstwerken te scheppen. Hiervan heb ik voorbeelden gezien. Hun gevoel voor het schone is ontwikkeld. Zoals ik reeds vermeldde, is ons zo goed als niets bekend over het feitelijke misbruik dat onder deze lieden gangbaar is. Goud wordt hier uit de natuur gewonnen alsof het gekweekt, eetbaar gewas is. In ons eigen land lijken wij het edele metaal slechts te kennen in zijn eindstaat, als het tot gestolde trots is geworden. Wie het gebergte beziet en de daarin uitgegraven goudmijnen, voelt zich verbonden met de natuur. En dit beneemt een oorspronkelijk mens die niet besmet is, wellicht zijn bezitsdrang.

XI.

In de hoofdstad had ik een hevige ruzie met Pedro de Alvarado. In plaats van de Indianen ongestoord te laten feesten bij de beelden van Huichilobos en Tlaloc waarvoor hij toestemming had gegeven, hakte hij er tijdens de dansceremonie op los toen Hernando elders was. Hij verontschuldigde zich ermee dat hij erger kwaad had voorkomen en het vuur van de steeds verder tot blinde aanbidding opgezweepten dansers had getemperd, maar op mij maakte dit excuus niet

de indruk die hij er zich van mag hebben voorgesteld. De bijnaam Zoon van de Zon die de Azteken hem gegeven hebben, is zijn vermogen tot gezond oordelen noodlottig geworden. In een tijd dat iedereen die thuis een onbekend bestaan leidde hier voor koning kan spelen, moest ons wel een keer een fatale handeling ontglippen. Wij hebben het geweten.

De Alvarado was redelijk ontevreden met het heden. Toch wil het er bij mij nauwelijks in dat hij een kroon voor zichzelf wilde verwerven, want ondanks onze eerdere gruweldaden moeten hem Hernando's uitgangspunten zijn bijgebleven. Deze liet geen kans voorbijgaan om de inlanders de gelegenheid te geven zich bij hem aan te sluiten. Lieten ze zijn aanbod als schimmelige maïs liggen en dreigde zijn missie te mislukken, dan pas greep hij in, weliswaar nietsontziend.

Cortés, dat beeld had De Alvarado even vertrouwd moeten zijn als de man zelf, keurt onbesuisd optreden nimmer goed, zeker niet wanneer het komt van een hem vervangend overste. De zon moet Pedro naar zijn hoofd zijn gestegen. Voor een officier was hij, dat wisten wij allemaal, moeilijk te beteugelen, hetgeen onze overtuiging vormde na een aantal voorvallen waarbij hij op de rand van insubordinatie had gebalanceerd. Cortés bracht hem meermalen tot bedaren. Door diens afwezigheid was het niet mogelijk de ongelukkige strafactie te neutraliseren.

Nu De Alvarado de aard van Cortés over het hoofd zag, was het duidelijk dat hij niet begreep dat elk sprankje van medewerking dat Montezuma ons van plan mocht zijn te geven, thans gedoofd was. Het plaatste ons onmiddellijk in zeer groot gevaar. In zekere zin waren wij van meet af aan Montezuma's gevangenen, al deden wij het omgekeerde voorkomen. Hij bleef aan de touwtjes trekken, want met kleine stekeligheden lieten zijn manschappen merken dat onze lichamen binnen afzienbare tijd alsnog van de trappen zouden rollen. Onder het patronaat dat Montezuma zich liet opdringen, liet hij ons voorlopig in de waan dat wij maar met de vingers hoefden te knippen of hij zou aan onze wensen tegemoet komen. Door langzaam de nekband te vieren waaraan wij vastzaten en hem dan weer aan te halen, speelde men een spel met ons waarvan wij niet alleen de verliezers waren, maar waarbij wij ook constant de spelregels verkeerd beoordeelden en toch meenden ze goed te zien en te volgen.

Dit idee fixe was geen luxe, na maanden van geworstel met de elementen van dit land dat ons eronder probeert te krijgen. Montezuma's kluisters waren de onze, maar de zaak omkeren, hem in vrijheid stellen, kon ons de kop kosten. Zolang wij de toestand konden houden als die was, lag onze toekomst veilig in het verborgene. En wat daaruit moest voortkomen, zou gauw genoeg blijken. Het heeft ons allen bezuurd, want koud was Cortés van zijn tocht terug, of hij moest zijn kostbare tijd wijden aan het probleem dat alom Azteken oprezen en ons bloed eisten.

XII.

Net zomin als ik mij geroepen voel over de vele handgemenen uit te weiden die ons als de weerhaken van harpoenen dieper vastzetten in dit land, zal ik duiden wat gebeurde toen onze mannen, in gevecht met de inheemsen, van de tempeltrappen werden geslagen. Langzaam leken de Indianen zich van hun boeien te ontdoen. Net als wanneer een dier zich met geweld uit een klem tracht te bevrijden, liet dit bloedige wonden na. Denk niet, want daartoe zoudt ge verleid kunnen zijn door het heroïsche van de daden van ons en onze tegenstanders, dat het een strijd was van wederzijds respect. Wij stredden niet om de superioriteit van onze voortreffelijke zwaardmeesters te toetsen en vast te stellen, niet om na afloop moe en bezweet elkander om de

hals te vallen en te drinken op een onbesliste, doch edel verlopen strijd.

Het ontbrak ons aan beide zijden aan kennis, inzicht en begrip voor elkanders levenswijzen. In onze wens om het geloof te verbreiden, werden wij tegengewerkt door het gehele pantheon van Azteekse goden. Dat was een oneerlijke strijd. Onze enige, ware God tegenover een hele heerschare van valse goden. De methoden waarmee wij de inboorlingen kunnen tonen dat wij het ware geloof vertegenwoordigen, dat het voor de verlossing van hun ziel is dat wij dit land betraden, het christenkruis plantten, de goden van hun voetstuk stieten, deze methoden moeten nog aan ons onthuld worden.

De blinde slachtpartijen die achter ons liggen, leiden ons verder van bekeringen af. In ons kamp heerst tweespalt over het neerhalen van de inheemse godenbeelden. Cortés, van oordeel dat radicaal handelen de aangewezen weg en voorkomen beter dan genezen is, heeft bemerkt dat zijn harde hand voelbaar werd tot in Tenochtitlán. Het moest de Azteekse heerser ervan weerhouden al te spoedig over ons heen te vallen. Dat is niet gelukt, want in menig stond viel de felheid van de tegenstander terug te voeren op de verweesdheid die hij onderging nadat wij zijn godheden onttroonden.

XIII.

Montezuma stierf in mijn directe nabijheid. Hij werd door Hernando in de mangel genomen en gedwongen zijn mensen tot bedaren te brengen. Rakelings gingen stenen voorbij. Wij konden ze nauwelijks ontwijken en terwijl ik uitgleed op het dak, hoorde ik een kreet achter me. Montezuma had stenen tegen hoofd en ledematen gekregen en zeeg als een blok neer. Cortés begon koud uit zijn ogen te kijken. Hij moet hebben begrepen dat dit voor meer dan alleen Montezuma erop of eronder was. Want nu die edele gestalte ten onder ging, blies hij met zijn laatste adem ook onze beveiliging weg. Zolang Montezuma ademde, at, sprak, zagen wij nog elke dag het morgenlicht. Maar o wee, deze koninklijke verschijning liet het afweten.

XIV.

Mijn nieuwe paard was buiten zichzelf van angst door het palet van onbekende geluiden, waaronder het gehuil van de Azteken en het slaan van de grote trom. Met het bijeenpakken van al onze restanten aan moed en kracht, doch heimelijk en snel, ontvloten wij, mannen, paarden en materieel, het gehate woonoord van Huichilobos. Reeds snel werd ons vertrek opgemerkt en de priesters, weggerukt uit dromen waarin zij ongetwijfeld nog afschuwelijker diensten aan hun godheid verrichtten dan waarvan zij dagelijks ten overstaan van stervelingen durfden getuigen, riepen de hel over ons aan.

Geen stuitender geluid ken ik, dan het doffe en tegelijk schrille geluid dat uit hun schelphoorns kwam. Door niets voelde ik me meer bevroren dan door de schaduwen die de duivelaanbidders opwierpen tegen een vaal verlichte lucht, hun hoofd opgeheven, de tuit van de hoorns ondersteund door wapperende mouwen. Alleen door zelf onze blik hemelwaarts te wenden, konden wij afstand nemen van de onrust van een armee op de vlucht. Slechts seconden duurde zulk een pauze en volop beladen door beangstigende hallucinaties redden wij ons gestrafte en geblutste lichaam in wat wij sindsdien de Noche Triste noemen.

Het was ook toen, dat de grote trom die op de tempel was geplaatst onze uittocht begon te markeren. Ik meende een ogenblik de gedaante voor mij te zien van een bebloede landgenoot, uitgestrekt op het tempelaltaar. Het mes van de celebranten schraapte zich reeds langs de ribben een weg naar binnen, naar het hart. Het hart dat nu in de openlucht gigantische afmetingen leek te hebben aangenomen en maar bleef kloppen. Het klopte met het ritme van de grote trom. Of was het het hart van mijn broeder dat ik vernam?

Gekomen bij de bressen in de damwegen, met grote hardnekkigheid keer op keer aangebracht door de Indianen, bleek het een kwestie van wachten tot voldoende manschappen in de gaten waren gestort. De een na de ander tuimelde omlaag, doorglibberend op het bloed dat van vorige kornuiten reeds was neergevloeid. Daarover heen sprongen wij, soms wegvallend in het water, soms balancerend op de lijken van kameraden, die ons aldus nog dienden na hun dood. Met de schamele restanten van reeds meermalen gerepareerde teugels in de hand, trok ik mijn vier-voeter achterwaarts over een heuvel lichamen. Bij elke stap gleden een paar mannen verder opzij en plonsden in het water, waar zij na enig dobberen plotseling ondergingen, meegesleurd door anderen die, met halskettingen van goud nog om de nek, de dood vonden die zij zelf aan hun borst hadden gedrukt.

De angst- en pijnkreten die de nacht verscheurden, drongen mijn trommelvliezen met nog niet half de kracht binnen als de schrille signalen die de priesters met hun hoorns uitbraakten. Het was alsof het vruchtvlies van een heel volk brak, en op het ritme van de priesterlijke in- en uitademingen Huichilobos' wrekende macht tot geboorte kwam en onze zintuigen ontwrichtte.

XV.

Een aantal dagen geleden ben ik naar andere tenten gegaan. De bevolking valt niet aan nu het donker is. Een mede-officier en een soldaat blijken beiden te schrijven aan een rapport over hun belevenissen, dat zij voor het nageslacht bestemmen. Ze schrijven om het leven, zonder te weten of zij hun woorden persoonlijk thuis op tafel kunnen deponeren onder instemmend gelach van hun dierbaren. De kans dat de getuigenissen van mijn strijdmakkers, net als zijzelf, later worden opgegraven door Indianen - die ze niet herkennen en ze na een terloopse blik achteloos aan de kant werpen - is groter. Ik weet niet wat er van terecht moet komen.

Beiden zijn aangedaan door wat zij doorstonden, geen van twee is afkomstig uit de rauwe nesten die ik al eerder beschreef. Toch zijn ze, dat ondervond ik na het gesprek voorzichtig een bepaalde kant op te hebben geleid, niet in staat of bereid hun meester af te vallen. Eigenlijk is iedereen hier niet in de haak. Om te voorkomen dat ik in het verkeerde kamp laat doorschemeren wat ik overweeg, heb ik mij, zij het kort, trachten te richten op hun visie op de oorlog. Daaruit spreekt afschuw.

Ik ben gekomen op het punt dat een beslissing over mijn toekomst niet meer uitgesteld kan worden. Toen ik door dit land zwierf met mijn beroepsgenoten, schoof ik besluit na besluit voor mij uit. Eerst naar het moment dat wij als overwinnaars op de tempeltrappen zouden staan. Toen naar het ogenblik dat de priesters het land gekerstend zouden noemen. Daar beide obsessies niet tot werkelijkheid getransformeerd werden, voelde ik me gedwongen tot een nieuw uitstel. Dat vond ik in het schrijven van mijn apologie.

Doch nu mijn papier bijna op is en ik nog steeds niet door een alle aandacht vergende gebeur-

tenis aan verder uitstel geholpen wordt, verwacht gij, ontvanger van mijn gedachten, gij die popelt om te weten of ik de hand aan mij zelf of aan mijn volk zal slaan, gij die de overwinnaar van de gehele Spaanse invasie in de armen zouwt willen sluiten, een al verlossend woord te horen. Maar, zeg mij oprecht, hebt gij niet reeds lang mijn zijde gekozen terwijl - of moet ik zeggen omdat - gij weet dat mijn generatie voorgoed zijn voeten in de aarde van Mexico geplant heeft? Zelfs in die wetenschap hebt gij nog hoop gekoesterd dat ik mijn armee ten val zal brengen.

Ik begin te beseffen dat mijn ware vijanden zich in Europa ophouden. Vijanden en opportunisten, van wie men nimmer weet waarom zij zich aan de kant van de overwinnaar scharen. Zij bejubelen dat hij de ondergang van zijn tegenstander bewerkt, doch blijven naast hem staan om te wachten tot hij zijn winst van binnenuit uitholt en weer te grabbel gooit. Dit brengt hun dikwijls meer profijt dan wanneer er in het geheel geen overwinning viel te boekstaven. Daarna slaan ze zelf hun slag.

Houd er rekening mee, dat een vooruitziende blik mij te stade is gekomen. Mijn zege zal glorieus zijn, de nederlaag van de vijand verpletterend, omdat ik alle beschikbare krachten op een misleidende wijze inzet en alles heb doorschouwd zoals ik u doorschouw. Wie zal meten wat de invloed van een enkele officier zal kunnen zijn? Vannacht begeef ik mij naar het kwartier van Cortés. Van wat is mijn geschrift het teken?